

сателіт. заходу в рамках V Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 21 верес. 2021 р. / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська. Харків : Право, 2022. С. 13–16.

2. Проблеми адаптації положень загальної частини чинного та перспективного кримінального законодавства України до кримінального права ЄС. 2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/problemey-adaptatsiyi-polozhen-zagalnoyi-chastyny-chynnogo-ta-perspektyvnogo-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-do-kryminalnogo-prava-yes/#link4>

3. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін В. М., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуророва Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАПТЕ. 2024. 494 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-36>

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ПІДЛІТКІВ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РІЛЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЇЇ ФОРМУВАННІ

Шелих А. А.

*аспірант кафедри теорії та історії права та держави
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасна Україна переживає надзвичайно складний етап становлення як потужної європейської країни. Однак, не зважаючи на те, що повномасштабна війна досі триває, ми вже зараз повинні розробляти концепцію розвитку України у післявоєнний період. Це життєво необхідно для збереження і посилення існуючої динаміки позитивних змін у різних сферах суспільних відносин. Ключовим елементом в згаданій концепції розвитку має стати формування нового покоління громадян, яке на основі здобутків державного будівництва забезпечить подальший розвиток України.

На нашу думку, основним суб'єктом і одночасно засобом формування нового покоління громадян є шкільна освіта. Це, у свою чергу, обумовлює значну наукову актуалізацію проблематики вдосконалення існуючих та розробки нових підходів і освітніх програм, що впроваджуються у вітчизняній шкільній освіті. Зокрема, подальшого наукового аналізу

потребує проблема неякісної правової освіти підлітків у шкільних освітніх закладах. На сучасному етапі, на превеликий жаль, підлітки не отримують достатнього обсягу теоретико-практичних юридичних знань для формування належного рівня правосвідомості.

В цій науковій публікації ми дослідимо результати проведеного нами соціологічного опитування школярів 9–11 класів, в одному із закладів шкільної освіти, а також більш детально розкриємо роль шкільної освіти у формуванні свідомих громадян України з високим рівнем правосвідомості.

Проблематика правосвідомості різних груп населення досліджувалася в працях таких вчених, як Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, М.П. Требіна, А.П. Гетьман, С.І. Максимов та ін. Однак, навіть враховуючи значний внесок зазначених вчених у розробку проблеми, все ж існують важливі аспекти проблеми правової освіти підлітків, які все ще не отримали самостійної наукової уваги.

На нашу думку, здійснення якісного наукового дослідження означеної проблеми потребує обґрунтування визначення такої категорії як правова свідомість, яка буде покладена в основу нашого дослідження обраної проблеми. В попередніх публікаціях нами вже було запропоновано власне розуміння поняття правової свідомості. На наше переконання, правосвідомість – це не просто сукупність різних елементів, це складний механізм, що є засобом сприйняття правової дійсності, тобто це певний фільтр, через який просочується інформація про право і в залежності від «матеріалу», з якого він вкладений, інформація відображається у свідомості людини тим чи іншим чином (повага до права або правовий нігілізм). Під «матеріалом» ми маємо на увазі правові знання, різні емоції, уявлення, ідеї, переконання. В залежності від наявності чи відсутності правових знань, характеру емоцій і переконань (позитивних або негативних), пов'язаних з правом, правова дійсність по-різному буде відображатися у свідомості людини, а це, відповідно, сформує різне ставлення до права і спричинить різні поведінкові форми у юридично значущих ситуаціях [1, с. 18–19]. Правосвідомість є складним механізмом, структурним елементом свідомості людини, що відповідає за сприйняття правової дійсності. У зв'язку з цим з метою підвищення рівня правосвідомості громадян необхідно застосовувати послідовний і комплексний підхід, важливо розпочинати процес формування належного рівня правосвідомості громадян з підліткового віку, використовуючи як базу заклади шкільної освіти.

Як зазначає в одній із своїх робіт Дідик Н.М., саме в підлітковому віці спостерігається різкий перехід від фрагментарного і недостатньо чіткого бачення себе до відносного повної, всезагальної «Я концепції». Для підлітка характерно набуття самостійності, соціальної зрілості, визначення

свого місця в житті, активні спроби до зайняття нової соціальної позиції, усвідомлення ним свого «Я» і ствердження у дорослому світі [2]. Тобто саме в підлітковий період відбуваються основні процеси становлення свідомості людини, а відтак для формування нового покоління громадян, необхідно задати правильний вектор такого становлення.

З метою формування уявлення про рівень правосвідомості сучасних підлітків, визначення ступеню їх зацікавленості у збільшенні акценту шкільної освіти на отримання правових знань, нами було проведене соціологічне опитування учнів 9–11 класів на базі Гадяцького опорного ліцею імені Лесі Українки.

Спочатку респондентам було запропоновано надати відповідь на питання, яке має фундаментальне значення для правильного розвитку правосвідомості, а саме що таке право. В результаті ми отримали наступні статистичні дані. 51% підлітків зазначили, що право це система норм призначена для врегулювання суспільних відносин. Ми вважаємо, що дане розуміння права хоч і в загальному вигляді, але відображає його сутність й основну цінність. Тому ми оцінюємо отриманий результат з позитивної точки зору, оскільки підлітки мають фундамент для подальшого розвитку правосвідомості. Однак, на жаль, розуміння дійсної сутності права мають лише половина опитаних підлітків.

З метою оцінки ставлення до закону, усвідомлення його значення для забезпечення правопорядку, респондентам було поставлене питання що таке закон. 43% опитаних зазначили, що закон це нормативно-правовий акт, прийнятий законодавчим органом і призначений для підтримання порядку та безпеки у суспільстві; 38% респондентів визначили закон як правила поведінки, які обов'язково потрібно дотримуватися задля уникнення хаосу в суспільстві. Можемо зробити висновок, що більшість респондентів усвідомлюють роль закону як засобу забезпечення правопорядку у суспільстві. Окремо варто зазначити, що нашу увагу привернуло розуміння закону як інструменту, призначеного для уникнення хаосу в суспільстві. Дійсно закон виконує важливу функцію у процесі упорядкування суспільних відносин, але поряд з цим закон є нормативною основою більш широкого поняття правового регулювання.

З метою виявлення напрямків вдосконалення шкільної освіти, респондентам було запропоновано надати відповідь на питання, чи потрібні юридичні знання для повсякденного життя. 94% опитуваних вказали, що знання в юридичній сфері дійсно корисні для повсякденного життя, що засвідчує актуальність проблеми забезпечення якісної правової освіти в рамках шкільної освіти підлітків. Також учням було поставлене питання, які саме юридичні знання вони б хотіли отримати в школі. 89% опитуваних зазначили про бажання отримувати юридичні знання, які зможуть застосувати в реальних життєвих ситуаціях (влаштування

на роботу, купівля-продаж товарів чи певного майна, кредитні відносини, відшкодування завданої шкоди тощо). Аналізуючи відповіді на дане питання, ми можемо дійти обґрунтованого висновку про зацікавленість підлітків в отриманні практичних юридичних знань і бажання керуватися цими знаннями в повсякденному житті. На нашу, думку вказана зацікавленість стане основою для розвитку правосвідомості підлітків і формування свідомих громадян.

У свою чергу, первинне формування правосвідомості підлітків відбувається в процесі їх соціалізації. Основним фактором формування правосвідомості й правової культури у процесі соціалізації особистості виступає соціальне середовище, з яким взаємодіє людина. Поряд з цим на формування ціннісних правових настанов і правової поведінки індивіда в суспільстві значно впливають конкретні події, соціальні явища [3, с. 58–59]. Аналізуючи вищенаведений фактор формування правосвідомості і правової культури, ми повинні враховувати, що шкільний соціум спричиняє суттєвий вплив на становлення підлітків як дорослих свідомих особистостей. Тому завданням шкільної освіти має бути створення «сприятливого» для розвитку правосвідомості соціального середовища, що в свою чергу можна досягти перебудовою освітніх програм.

Підсумовуючи, справедливо зазначити, що школа має можливість закласти усвідомлення цінності права та сформувати уявлення про моделі правової поведінки в різних життєвих ситуаціях. В подальшому, застосовуючи отримані правові знання в соціальній практиці, підлітки усвідомлять їх цінність, результатом чого стане бажання поглиблювати свої знання у сфері права. У свою чергу, наведені результати соціологічного опитування засвідчують необхідність дослідження факторів формування правосвідомості індивіда з метою подальшого впровадження результатів наукових досліджень до шкільних освітніх програм.

Література:

1. Шелих А. А. Правосвідомість: доктринальні підходи до розуміння. *Прикарпатський юридичний вісник* : збірник наукових праць. О. : Гельветика, 2019. Випуск 2(27). С. 14–20.
2. Дідик М. В. Особливості становлення самосвідомості у підлітків із порушеннями звуковимови. *Психологічний часопис: науковий журнал*, 2018. № 10, С. 11.
3. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х. : Право, 2010. 368 с.